

Εξετάσεις Ομογενών 2004

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

Το αφήγημα του Στρατή Δούκα «**Ιστορία ενός αιχμαλώτου**» είναι ένα από τα πλέον αξιόλογα έργα της νεοελληνικής πεζογραφίας. Αποτελεί μια ιδιότυπη περίπτωση λογοτεχνικής μετουσίωσης μιας ατομικής ιστορίας στην περίοδο της μικρασιατικής καταστροφής.

Από τα 1929, έτος έκδοσης του έργου του Δούκα, μέχρι σήμερα αντιμετωπίστηκε με διαφορετικό τρόπο. Η πέμπτη έκδοση του 1969 το καθιστά μαρτυρία του πανανθρώπινου πόνου. Σε αυτό συντελεί και η αλλαγή της αφιέρωσης: στην πρώτη και δεύτερη έκδοση το έργο «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια του ελληνικού και του τουρκικού λαού», στην τρίτη όμως έκδοση (του 1958) «αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών». Η αλλαγή της αφιέρωσης μπορεί να οφείλεται στις δοκιμασίες των ανθρώπων από τη γερμανική κατοχή και στα δεινά που σχετίζονται με αυτή.

Το έργο αυτό, αδιαμφισβήτητα, αντιμετωπίζει - σχεδόν ταυτόχρονα με τη «Ζωή εν τάφω» του Στρατή Μυριβήλη και «Το νούμερο 31328», του Ηλία Βενέζη - τον πόλεμο όχι στην επική, ηρωική του διάσταση, αλλά ως βασικό υπεύθυνο της απώλειας χιλιάδων ατόμων και του εξευτελισμού της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Από το κείμενο που μας δίνεται, ενδεικτικά είναι τα χωρία: «Η κλειδαριά ... Εκεί βραδιάζαμε.» και «Συλλογισμένοι γυρίσαμε ... γλιτώσαμε κι απ' αυτές.».

Η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» λοιπόν, χαρακτηρίζεται ως έργο φιλειρηνικό, βαθιά αντιπολεμικό και ανθρωπιστικό.

Παράλληλα, ο συγγραφέας αναδεικνύει κάτι βαθύτερο και πιο ουσιαστικό, την παγκόσμια συναδέλφωση, την αγάπη και τη σύμπνοια μεταξύ των λαών. Αυτή είναι η πρόθεση του συγγραφέα καθώς δηλώνει στην προμετωπίδα του έργου του «Αφιερώνεται στα κοινά μαρτύρια των λαών».

1. Το έργο «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» χαρακτηρίζεται από εκφραστική απλότητα και γενικότερα λιτότητα μέσω για τη μετάδοση των πληροφοριών.

Στο κείμενο, που μας παρατίθεται, ανάμεσα στις άλλες, παρουσιάζονται έντονα δύο εικόνες: «Φυλάξαμε... βραδιάζαμε» και «Κι έτσι, σκεφτήκαμε... κι απ' αυτές», καθώς και δύο αντιθέσεις: «Και ξεκινήσαμε χωριστά... στους συκομπαξέδες» και «Στο δρόμο μας. και σανίδα».

Ο ρόλος τους ως εκφραστικά μέσα είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Ο συγγραφέας τονίζει δραματικά την κυριαρχία του φόβου και την αγωνία για την πιθανή σύλληψη των δύο συντρόφων μετά την άφιξή τους στο χωριό, όπου ζουν απόβλητοι και σπηλαιοδίαιτοι. Το ένστικτο, ωστόσο, της αυτοσυντήρησης υπερτερεί και οι δύο σύντροφοι αποδύονται σε έναν αγώνα που θα τους καταστήσει ικανούς να αντιμετωπίσουν την πείνα, τη δίψα αλλά και τις ψείρες που θα τους ενοχλήσουν. Μέσα σε όλα αυτά η προσπάθεια τους να περισώσουν την αξιοπρέπειά τους είναι έκδηλη.

Η ταπείνωση, η στέρση, η άφατη θλίψη για το αδικουμένο αίμα και τον παραλογισμό του πολέμου δε θα απομακρύνουν την ελπίδα σωτηρίας από την ψυχή τους. Αντίθετα, αυτά τα ίδια τα στοιχεία θα αποτελέσουν εφελτήριο για τη σωτηρία τους.

Έτσι, οι εικόνες και οι αντιθέσεις προσδίδουν στο κείμενο έντονη δραματικότητα, επαυξάνουν τη ζωντάνια και την αμεσότητα, εμπλουτίζουν τη δράση και συνεργούν στην ουσιαστική μέθεξη του αναγνώστη σ' αυτή την προσωπική -σωματική εμπειρία του «αιχμαλώτου».

3. Τα ιδιαίτερα γνωρίσματα της αφήγησης του Στρατή Δούκα αναδεικνύονται μέσα από το συγκεκριμένο έργο του «Ιστορία ενός αιχμαλώτου». Συγκεκριμένα:

α) Η αφήγηση γίνεται σε πρώτο πρόσωπο (ενικού ή πληθυντικού) με τρόπο

αβίαστο και πειστικό, από έναν αφηγητή που όχι μόνο συμμετέχει στα δρώμενα, αλλά αποτελεί τον κεντρικό τους άξονα (ομοδιηγητικός αφηγητής).

«Και ξεκινήσαμε χωριστά, . ορίσαμε να ανταμώσουμε.

Αποτραβήχτηκα και γύριζα όλη τη νύχτα, με το φόβο μου συντροφιά.»

β) Ελάχιστα είναι τα περιγραφικά μέρη του κειμένου, ενώ παράλληλα η αφήγηση πολλές φορές επιταχύνεται και αρκετά συμβάντα παραλείπονται, όταν δε θεωρούνται αναγκαία για τη γενικότερη οικονομία.

«Και ξεκινήσαμε χωριστά .... Όπου κι αν πήγαμε, όλα ρημαγμένα. Τα σπίτια ... συντροφιά.»

γ) Η αλυσιδωτή κειμενική δράση και η ισορροπία των αφηγηματικών μερών με τα αντίστοιχα διαλογικά είναι επίσης μερικά από τα χαρακτηριστικά που προκαλούν στον αναγνώστη περιέργεια, αγωνία και, εντέλει, το λυτρωτικό αίσθημα της αριστοτελικής κάθαρσης.

«Μια μέρα που καθόμαστε απέξω και βλέπαμε αντικριστά μας ένα μύλο,

- Σύντροφε, του λέω, όσο κι αν τρώγω, μου 'ρχεται λιγούρα.

- Και δεν πάμε, μου λέει. Και πήγαμε.»

δ) Το χαρακτηριστικότερο, ωστόσο, γνώρισμα του έργου, που το έχει καταξιώσει διαχρονικά στη συνείδηση του αναγνωστικού κοινού και το τοποθετεί ανάμεσα στα κλασικά έργα της αντιπολεμικής πεζογραφίας μας, είναι το ύφος του. Η λιτότητα και η εκφραστική καθαρότητα, ο δωρικός χαρακτήρας της αφήγησης και η απουσία σχημάτων λόγου ή ωραιοποιημένων εκφράσεων, η λεκτική αποδραματοποίηση, ο περιεκτικός, απλός και αφαιρετικός λόγος, η λαϊκότερο αφήγηση είναι μερικά από τα στοιχεία που καταδεικνύουν τη λαϊκή καταγωγή του έργου και τη γνησιότητα του. Η γλώσσα διανθίζεται με πολλές ιδιωματικές φράσεις και τούρκικες λέξεις, ο μακροπερίοδος λόγος αποφεύγεται και προτιμάται η φυσική ροή της ομιλίας - βασικά γνωρίσματα που συντελούν στο να διατηρηθεί η αμεσότητα και η ζωντάνια του αφηγηματικού προφορικού λόγου - .

Στο τελευταίο συμβάλλουν η παρατακτική σύνδεση, καθώς και η λειτουργική θέση του διαλόγου με τον ουσιαστικό ρόλο του στη δράση και ζωντάνια του έργου, καθώς μέσα από τη διαβάθμιση των ερωταπαντήσεων εξασφαλίζεται η ρεαλιστική αληθοφάνεια και παράλληλα ενεργοποιείται η ζητούμενη τραγικότητα του κειμένου.

«Καμιά πενηνταριά φώτα έκαιγαν. Τα σκυλιά αλυχτούσαν. ... Κλάψαμε.»

«- Από τη Μακεδονία, μονατζίρηδες... στο Τσαβίρ -Κιόι .

- Να, περνούσα και μπήκα να μάσω λίγα κάστανα " τώρα έφυγαν οι Γκιαούρηδες, είπε κι έφυγε.»

«Στο δρόμο μας ... και σανίδια»

Στο παραπάνω απόσπασμα αναδεικνύεται η ενδόμυχη ανάγκη των ηρώων να προσευχηθούν, να ζητήσουν βοήθεια από το Θεό, να αισθανθούν πως δεν είναι μόνοι τους. Η ανθρώπινη ύπαρξη εδώ αναζητά το δημιουργό της, προσπαθώντας να τον καταστήσει μέτοχο του πόνου της και ίσως να εξηγήσει παράλληλα και τη μοίρα της, να αιτιολογήσει τον πόνο και τη δυστυχία, να στηριχθεί για να συνεχίσει. Παρ' όλ ' αυτά ο αφηγητής μιλάει με σοβαρότητα και συγκρατημένο πόνο, κάτι που δίνει στην αφήγηση μια αίσθηση ισορροπίας («Ίσως μας φανεί κανένας άγιος - δεν είδαμε τίποτα. Μονάχα

τοίχους γυμνούς και σανίδια».) αλλά και διεισδύει περισσότερο στην πραγματικότητα' ο συγγραφέας μοιάζει να θέλει να μας οδηγήσει στο βάθος της ψυχής των ηρώων του, εκεί που ο πόνος δεν αντέχει να συμπιέζεται, όμως η λογική υπερισχύει του συναισθήματος. Η προσμονή ενός θαύματος - Θείας επέμβασης («ίσως μας φανεί κανένας άγιος») ως έκφραση βαθιάς επιθυμίας για λύτρωση και ψυχικής ανάγκης για εξωτερίκευση των συναισθημάτων, και από την άλλη η αναγνώριση της πραγματικότητας («Δεν είδαμε τίποτα. Μονάχα τοίχους γυμνούς και σανίδια») ωθούν τους ήρωες στην αντιμετώπιση των κινδύνων που ελλοχεύουν, δηλώνοντας πως ο άνθρωπος κλείνει μέσα του ανυπολόγιστες δυνάμεις, ακόμα και όταν εξοντώνεται και υποβιβάζεται ως ανθρώπινη οντότητα.

Το έργο «Ματωμένα χρώματα» της Διδώς Σωτηρίου έχει ως πηγή έμπνευσης και δημιουργίας το ίδιο τραγικό γεγονός για τον Ελληνισμό, όπως και η «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» του Στρατή Δούκα, τη Μικρασιατική καταστροφή. Ανάμεσα στο απόσπασμα από τα «Ματωμένα Χρώματα» της Διδώς Σωτηρίου και το κείμενο του Στρατή Δούκα «Ιστορία ενός αιχμαλώτου» διαπιστώνονται, λοιπόν, πολλές ομοιότητες ως προς το περιεχόμενο. Μία από αυτές έχει ήδη αναφερθεί και αφορά στην πηγή έμπνευσης των έργων που τοπικά και χρονικά προσδιορίζεται στη Μικρασιατική καταστροφή, το 1922.

Μια άλλη ομοιότητα θα μπορούσε να διαπιστωθεί στην περιγραφή της σωματικής ταλαιπωρίας των ηρώων εξαιτίας της πολύωρης πεζοπορίας, με σκοπό τη διαφυγή και την ποθητή σωτηρία. Ο βαθύς αυτός πόθος προσφέρει και τη δραματουργική αφορμή της αφήγησης.

Εξάλλου, ως τρίτη ομοιότητα πρόδηλα παρουσιάζεται η στέρηση τροφής και η εναγώνια αναζήτησή της. Χαρακτηριστική κοινή εικόνα αποτελεί «ο μύλος» και στα δύο έργα, καθώς και «οι μπαξέδες» και «οι πίτες».

Ακόμη, παρατηρούμε πως οι ήρωες των δύο έργων αναγκάζονται να ζήσουν απόβλητοι και σπηλαιοδίαιτοι, κάτω από συνθήκες που ευτελίζουν την ανθρώπινη αξιοπρέπεια και υποβιβάζουν τον άνθρωπο σε «αγρίμι». Η τέταρτη αυτή ομοιότητα εξαίρει την ανθρώπινη αντοχή, την καρτερία και την επιμονή των ηρώων.

Επιπρόσθετα, η σύμπτωση των δύο, στον αριθμό, συντρόφων και στα δύο έργα καθώς και η γρήγορη δράση, η αδιάκοπη εναλλαγή των εικόνων, η παρατακτική σύνδεση των προτάσεων, ο λαϊκότερος, απλός λόγος, οι ιδιωματικές φράσεις και οι τούρκικες λέξεις ως κοινά σημεία τους επίσης, αναδεικνύουν το αποτέλεσμα της μοναδικής ικανότητας που έχει ο λόγος, να υψώνει τον άνθρωπό μέσα από τις αξίες που πρεσβεύει.

Ο αγώνας του για σωτηρία και η πίστη στην τελική νίκη, το ψυχικό του σθένος και η σωματική του δύναμη ενώ το παρόν δε δικαιολογεί κανένα λόγο αισιοδοξίας, αποτελούν την πέμπτη ομοιότητα των δύο κειμένων, χαρακτηρίζοντας τα, παράλληλα, φιλειρηνικά και βαθιά αντιπολεμικά και προσδίδοντας τους ένα αίσθημα πραγματικής φιλανθρωπίας.

Επιμέλεια: Σαρρηγιάννη Φωτεινή

